

ואולם בענייני לכאורה אין תירוץ זה עולה יפה, שהרי ברכת היום בעצם אינה שייכת לשתיה והיא קדמה ובאה, בדומה ל'שהחיינו' שקדמה לאכילה.

אך נראה שכלפי זה ודאי מועילה הסברה הראשונה שברכת היום נתקנה להאמר על היין, כלומר עם שתייתו ולא קודם לכן, והרי זה כאילו חלים שניהם כאחת וחזר הדין הכללי שהתדיר קודם [בייחוד לסברת האומרים שברכת 'הגפן' בקידוש אינה ברכת הנהגין גרידא אלא חלק מטופס הקידוש, לפי זה ודאי לא קדם חיוב ברכת קידוש היום לברכת 'הגפן']. לא כן בפרי חדש, ברכת שהחיינו באה בעצם על שמחת לבו בראיתו, והיא קדמה לאכילה.

בבאר סברות המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, [והתאמתן לשיטותיהן הכלליות] – ראה בהרחבה בספר 'פרקי מועדות' לר"מ ברויאר שליט"א, ח"ב עמ' 582 ואילך.

'בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון'. כלומר הרשות נתונה בידו לעשות כן. ויש מפרשים שעדיף דוקא כך כדי לברך אחר שאכל ושתה, שנאמר **ואכלת ושבעת** – זו שתיה, שאז היא שביעה גמורה (עפ"י רשב"א בתשובה שמב; ריטב"א. וכפירוש הראשון כתב התו"ט. וע"ע רעק"א). ובית הלל אומרים: **מברך על המזון ואחר כך מברך על היין** – שהם אינם דורשים להצריך לשתות קודם ברכת המזון, וממילא יש לברך תחילה ברכת המזון כדי שתהא הברכה נאמרת על הכוס. וגם אם נוקטים להלכה שהברכה אינה טעונה כוס, כאן שהכוס מזומנת לפניו לשתות, ודאי יש לו לברך עליה ברכת המזון ולא לשתותה קודם לכן (ריטב"א ועוד).

דף נב

'דטעים ליה בדידה... הנפיש ליה טפי משיעוריה...' – ואף על פי כן חולקים בית הלל ואומרים מברך על המזון תחלה – כי סוברים שגם כששופך מן הכוס וטועם בידו הריזו פגימה לכוס שהרי זה שיריים (עפ"י ראב"ד ועוד. ולפי זה משמע שגם כששופך לכוס אחרת – פגם, ואילו השו"ע פסק שאין זה פגם). ועוד, משום שצריך כוס מלא ככל שאפשר, לכך אין לעשות כן (ריטב"א).

'טעמו פגמו'. מבואר בפוסקים (סו"י רעא – לענין קידוש) שלא רק לגבי אמירת הברכה צריך שהכוס לא יהא פגום אלא גם הטעימה צריכה להיות מכוס שאינו פגום. ואף טעימת שאר המסובים שאינה מעכבת, מ"מ מצוה מן המובחר שתהא מכוס שאינו פגום.

ובשער הציון כתב שכששותים מכוס המקדש אין לחוש שבשתייתו פגם את הכוס כי הכל המשך אחד. ויש להסתפק האם הדין כן גם כשמוזג מכוסו לכוס אחרת וממנה שותים כמה בני אדם, וכן כשמוזג לכמה כוסות ריקות, שמא גם זה נידון כהמשך שתיה מכוס אחת ואפילו לאחר שטעם אין זו פגימה. ואם נאמר כן צריך לומר שמה שכתב הרא"ש בפסחים (קה) לשפוך לכוסותיהם קודם שישטעם, היינו כשיש בכוסותיהם יין פגום ולא כששותים מהיין שהיה בכוס של ברכה לבדו. ובספר שמירת שבת כהלכתה (מח, יא) נקט שבאופן זה שמוזג לכוסות אחרים חשיב פגום, וצ"ע.

וממה שכתב בשו"ע הגר"ז (קצ, ה) שגם כשכוסותיהם ריקנים ימוזג להם לפני ששותה – אין ראייה, כי הוא ז"ל סובר שם שאפילו שותים מכוסו ממש הוי פגום לאחר ששתה, אבל לפי מה שכתב במשנ"ב שנחשבת כשתיה אחת יתכן דה"ה כשנותן לכוס ריקה אחרת.

[באותו ענין צ"ע בשש"כ שם שטוב אם כולם יטעמו מכוס הקידוש עצמה, צ"ע מאין מקורו, מדוע לא ימוזג לכוסות משלהם אף לכתחילה, והיכן שמענו להקפיד שישתו משאריות כוס מלאה.

גם לא ידענא מה שמשמע בדבריו בהערה שעדיף שהשומעים גם הם ישתו מכוס יין שיש בה רביעית. וזה לא שמענו בדהתוס' אלא גבי המברך עצמו].

'כלי שנטמאו אחריו במשקין...' ע' פירוש השיטות וחילוקי הדינים, במובא בבכורות לח.

(ע"ב) זכי תימרו מאי שנא גבי אוכלין דחיישינן ומאי שנא גבי ידיים דלא חיישינן, אפילו הכי הא עדיפא דאין נטילת ידיים לחולין מן התורה. לדעת בית הלל שמותר להשתמש בשלחן שני, ודאי אם יניח על השלחן יש חשש טומאה הן לאוכלין הן לידיים, אלא כך הכוונה: מה טעם אין מתקנים תקנה אחרת כדי שיישארו הידיים והאוכלים בטהרה. ומתוך שאין חוששים משום טומאת ידיים לפי שאין לה עיקר מהתורה (רא"מ הורביץ). נראה הכוונה שנאסר להשתמש בשלחן שני ויניח המפה על השלחן.

'בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה' – לפי שנהגה תחילה מן הנר שמביאים לפניו, לכך יש להקדים ברכתו. ואחר כך המזון – שכבר אכל ונתחייב בברכת המזון. **'ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה'** – שמיד שמברך על הנר מברך על הבשמים, כי שניהם מעניין השבת [שבברכת הבשמים מראה על צער מנוחת השבת שהלכה לה], ואחר כך מברך על המזון (תר"ם). והבדלה בסוף לפי כל הדעות – כמו שאמרו לעיל 'אפוקי יומא כמה דמאחרינן טפי עדיף'.

'על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים, שבית שמאי אומרים על המאור ואחר כך על הבשמים.' יש לפרש טעמם, שהשימוש במאור חיוני ותדיר יותר מהבשמים, או מפני שהאור קדם ובא לפני שמריח על הבשמים, [וכסברת בית שמאי (א):] שברכת היום קודמת לברכת היין, שכבר קדש היום ועדיין יין לא בא].

'ובית הלל אומרים בשמים ואחר מאור' אם משום שברכת הבשמים תדירה מברכת הנר, אם משום שברכת ההנאה קודמת לברכת הנר שאינה אלא לזכר האור שנברא במוצאי שבת (ע"ע אור שמח ברכות ט,ג).

'ואמר רבי יוחנן: נהגו העם כבית הלל אליבא דר' יהודה.' כן הוא סגנונו של רבי יוחנן בכמה מקומות: 'נהגו העם כ... – כאן ובעירובין סב: שם עב. ראש השנה טו: תענית כו:

'אלא אמר רב יוסף: בברא ובורא כולי עלמא לא פליגי דברא משמע, כי פליגי במאור ומאורי, דבית שמאי סברי חדא נהורא איכא בנורא ובית הלל סברי טובא נהורי איכא בנורא.' קשה, הלא בית שמאי אומרים 'ברא' ובית הלל אומרים 'בורא' והיאך אמרו 'לא פליגי'? ועוד, מה מקום למחלוקת זו והלא עינינו הרואות גוונים הרבה באש?

ונראה שסברת בית שמאי היא שהברכה מתיחסת לבריאת יסוד האש, ולכן נוקטים לשון 'שברא' שאי אפשר לפרשו על ההוה אלא על העבר, ולכך אומרים 'מאור' בלשון יחיד – כי ליסוד האש אין גוונים. ואילו לבית הלל הברכה מוסבת על האש הנראית לנו, שיש בה גוונים הרבה, ומשתמשים בה בלשון 'בורא' לפי שמתפרש הן על העבר הן על ההוה (עפ"י שנות אליהו).

וכבר ידוע מכמה מקומות שבית במחלוקת בית שמאי ובית הלל, שב"ש הולכים אחר ה'בכח' וב"ה אחר ה'כפועל'. וע"ע קדושת לוי, פורים קדושה שלישית.

*

'במדרגתנו, מברכים אנו כדי שנוכל ליהנות. אולם גדולי הדורות נהנו כדי שיוכלו לברך, כי על ידי ההנאה גוברת הכרת הטובה וההודאה. הם הרגישו את גודל חסדי ה' שנתן הנאה ותאווה אפילו לעניני עולם הזה. והם למדו מהאהבה והתשוקה להנאות הגשמיות – ציור, וגם קל-וחומר, לאהבת הבורא יתברך ולהגברת השאיפה לדבקות בו'.
(מתוך מכתב מאליהו ח"ג עמ' 151)

דף נג

'ששבת ממלאכת עבירה'. אף על פי שהנכרי מותר להדליק ואין זו עבירה אצלו, מ"מ נקרא שלא שבת מ'מלאכת עבירה' כיון שאילו היה מדליקו ישראל היה עובר [משא"כ אור של חיה וחולה שאצל כל אדם מותר, אין זו 'מלאכת עבירה'] (עפ"י שו"ת הרא"ש כב,ה; או"ח רצח,ה. ויש גורסים בגמרא 'מלאכת עבודה'. ע' דקדוקי סופרים).

'דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך' – מפני ספק ספקא; שמא של ישראל הוא, ואפילו של נכרי, שמא הודלק לאחר השבת ולא נעשתה בו עבירה (עפ"י שיטה מקובצת ומאירי).

'של בית רבן גמליאל לא היו אומרים 'מרפא' בבית המדרש מפני ביטול בית המדרש'. וכן נפסק ברמב"ם (ת"ת ד, ט) ובשלחן ערוך (יו"ד רמו, יז). ואפילו שלא בשעת הלימוד אין אומרים למתעטש 'רפואה' בבית המדרש, משום שאסור להשיח שיחה בטלה בבית המדרש כמו בבית הכנסת (שו"ע הגר"ז ד, יא). יש אומרים שזה היה דוקא בימיהם 'שלא ראו מספריהם לחוץ', כל שכן שלא היו משיחים, אבל עכשו שבלאו הכי אין נוהרים, אומרים 'רפואה' (כן צדד הפרישה, הובא בש"ך רמו סקט"ז. וכ"כ בערוך השלחן שם לג).

'הנכנס לחנותו של בשם...'. ע' במובא לעיל מג בדין בושם הנתון בכלים סגורים ובהגדרת ריח שאין לו עיקר.

'היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח; אם רוב עובדי כוכבים – אינו מברך. אם רוב ישראל – מברך... מיעוטא לכשפים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים, אשתכח רובא דלאו לריחא עביד וכל רובא דלאו לריחא עביד – לא מברך'. הרמב"ם כתב שריח המעורב מאיסור והתר, הולכים בו אחר הרוב. ונראה שמפרש דברי הברייתא בתערובת ריחות, ולכן אם רוב עובדי כוכבים, הרי רוב הריח בא משל איסור ואין מברכים עליו, ואם הרוב של התר – מברכים.

ואולם יש מי שכתב שלא אמר הרמב"ם לילך אחר רוב הריח אלא בכגון בשמים של מתים או של בית הכסא שאינם מיועדים לריח, אבל בשמים של ישראל ושל עכו"ם, בזה אפילו נתערב מיעוט ריח של עכו"ם אין לברך, לפי שעבודה זרה אינה בטלה ברוב (שמן רוקח). ואין להקשות על כך מהברייתא – כי כאן הכוונה שאם הרוב מ'ישראל, אנו תולים שמהם בא הריח לגמרי, ולא מעובדי גילולים. אכן מדברי הגר"א נראה שאינו סובר כדעה זו אלא לעולם הולכים אחר הרוב (עפ"י באור הלכה ריז, ח). א. מסתבר שבתערובת בשמים, שנתערבו בשמים של ע"ז עם הרבה בשמים של התר – נאסרה התערובת כולה, שהרי ע"ז